

The incorporation of Lithuania-related art heritage into museums is one of the priorities of the LNMA. In seeking to expand the discourse, issues concerning migration, the diaspora and the presentation of diaspora art were discussed at an interdisciplinary scientific conference organised by the LNMA and the Lithuanian Culture Research Institute, Migration: Concepts and Experiences, held at the National Gallery of Art on October 27–28, 2021. It was attended by 23 scientists from 12 institutions involved in the research of memory culture and its expression in Lithuania and beyond its borders, issues of the continuity of cultural identity and change, migration and the geopolitical conditions

affecting the formation of diaspora communities, as well as migrant sociocultural integration processes in international society. By harnessing research in history, sociology, anthropology, political science, art research, literary studies and cultural studies, the aim was to conduct a complex discussion of the phenomenon of migration, to analyse the development of 19th–21st-century migration and the context of its factors, and to define a multi-aspect concept of migration on the basis of an interdisciplinary approach. Migration was analysed from the aspect of transnationalism, discussing exile literature and reemigration, the issue of memory and creative reflexion.

>
Dr. Arūnas Gelūnas skaito
įžanginį tarpdalykinės
mokslinės konferencijos
„Migracija: sampratos ir
patirtys“ pranešimą
Nacionalinė dailės galerija,
2021 10 27
Fot. Tomas Kapočius, LNDM

Tarpdalykinis forumas „Migracija: sampratos ir patirtys“

Margarita Matulytė

1
Pagrindinės lituanistinių mokslinių tyrimų tematikos: lietuvių kalbos paveldo, raidos ir dabarties tyrimai (baltų kalbų tyrimai, lietuvių kalbos ir rašties istorija, dabartinės kalbos vartoseną ir kitimas, kalbinės nuostatos, kalbos vartojimas tradicinėse ir naujosiose medijose bei skaitmeninėse terpėse); lietuvių literatūros tyrimai (lietuvių literatūros istorija, šiuolaikinės lietuvių literatūros procesai, lietuvių literatūros tyrimų teorinės ir metodologinės problemos); Lietuvos kultūros paveldo tyrimai (priešistorė, krikščio-

nybės įtaka Lietuvos kultūrai, filosofinės, mokslinės, politinės ir teisinės minties raida, kultūrinė atmintis ir tapatumas, Lietuvos kultūros paveldas išsivijoje); etniškumo tyrimai; Lietuvos visuomenės raidos tyrimai (sociokultūriniai pokyčiai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, naujų ir naujausių laikų transformacijos, urbanizacija ir urbanizuota visuomenė Lietuvoje, bendruomeniškumo ir socialinės sąveikos diachroniniai ir sinchroniniai tyrimai); Lietuvos valstybės raidos tyrimai (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės

istorija, naujausių laikų Lietuvos politinės ir teisinės sistemos raida); Lietuvos politinės ir teisinės raidos tyrimai; Lietuvos menų ir vizualiosios kultūros tyrimai; Lietuvos gamtos paveldo tyrimai (tyrimais paremta lituanistinė gamtos paveldo terminija, gamtinės aplinkos įtaka Lietuvos kultūrai, gamtos diskursas kultūroje, Lietuvos kraštovaizdžio raida); kiti lituanistikos raidai svarbūs tyrimai. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2015 m. gegužės 11 d. įsakymas Nr. V-519 „Dėl Valstybinės lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programos

Po pasaulį išsklaidyto lituanistinio dailės paveldo įmuziejimas yra viena prioritetinių Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus (LNDM) interesų kryptis ir veiklos sričių. Lituanistikos sampratą apibrėžė Valstybinės lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programa, pateikdama tyrimų ir sklaidos tematiką¹, pabrėžiančią, kad lituanistikos reiškinys yra transnacionalinis. Vilniaus universiteto rektorius prof. dr. Rimvydas Petrauskas, svarstydamas apie tarptautinę lituanistikos reikšmę, pažymėjo, kad „turime „seniausią kalbą“, bet labai vėlyvus, lyginant su kitais Europos kraštais, rašto dokumentus,

patvirtinimo", <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e3366320f89711e4927fda-1d051299fb> [žiūrėta 2022 01 27].

2
Petrauskas R., „Per lituanistiką galime įsijungti į pasaulinį mokslo dialogą“, *LRT.lt*, 2020 11 02, <https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1265066/rimvydas-petrauskas-per-lituanistika-galime-isijungti-i-pasaulini-mokslo-dialoga> [žiūrėta 2022 01 27].

3
Konferencijos organizacinis komitetas: dr. Arūnas

Gelūnas (pirmininkas), Lietuvos nacionalinis dailės muziejus; dr. Margarita Matulytė (koordinatore), Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Lietuvos kultūros tyrimų institutas; dr. Algė Andriulytė, Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas; prof. dr. Violeta Davoliūtė, Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; doc. dr. Lolita Jablonskienė, Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Vilniaus dailės akademija; Ilona Mažeikienė,

Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, Vilniaus dailės akademija.

turime turtingą istoriją, tačiau studijuojant ją reikia mokytis visų pirma lotynų, rusų, lenkų kalbų, turime Lietuvoje gimusių pasaulinio garso menininkų ir filosofų, kuriuos tik pradėdami integruoti savo kultūrinėje tradicijoje. Lituanistika yra svarbi visų pirma todėl, kad ji yra apie mus, kurie save sieja su Lietuvos visuomene, jos dabartimi ir paveldu².

2021 m. Vytauto Kasiulio dailės muziejus pradėjo ekspozicijos atnaujinimo darbus, aktualizuojančius XX–XXI a. Lietuvos diasporos dailės palikimą ir integruojančius jį į Lietuvos dailės lauką. Plečiant diskursą ir svarstant apie Lietuvos diasporos dailės pristatymo formas ir turinį, migracijos ir diasporos problematika aptarta LNDM ir Lietuvos kultūros tyrimų instituto organizuotoje tarpdalykinėje mokslinėje konferencijoje „Migracija: sampratos ir patirtys“, kuri vyko 2021 m. spalio 27–28 d. Nacionalinėje dailės galerijoje.³ LNDM kartu su Lietuvos

<
 Prof. dr. Vytis Čiubrinskas
 skaito tarpdalykinės
 mokslinės konferencijos
 „Migracija: sampratos ir
 patirtys“ pirmos dienos
 plenarinį pranešimą
 Nacionalinė dailės galerija,
 2021 10 27
 Fot. Tomas Kapočius, LNDM

kultūros tyrimų institutu surengtas forumas yra viena bendrų prioritetinių veiklų, vykdomų pagal 2021 m. birželio 21 d. sutartį V. 9-13, pagal kurią institucijos įsipareigojo bendradarbiauti rengiant ir įgyvendinant mokslinių tyrimų projektus ir įvairias jų pristatymo formas.

Konferencijoje dalyvavo mokslininkai, tiriantys atminties kultūrą bei jos sanklodos Lietuvoje ir už jos ribų, kultūrinės tapatybės tęstinumo ir pokyčių problemas, migraciją ir diasporų formavimosi geopolitines sąlygas, migrantų sociokultūrinės integracijos tarptautinėje visuomenėje procesus.⁴ Pasitelkiant istorijos, sociologijos, antropologijos, politologijos, menotyros, literatūrologijos, kultūrologijos tyrimus siekta kompleksiskai aptarti migracijos reiškinį, analizuoti XIX-XXI a. migracijos raidą ir jos veiksmų kontekstą, tarpdalykiniu pagrindu apibrėžti migracijos daugiaaspektę sampratą.

Sveikindamas konferencijos dalyvius dr. Rasius Makselis pažymėjo konferencijos aktualumą – migracijos procesai daro didelę įtaką kultūriniam tapatumui ir vertybėms, tačiau trūksta mokslininkų argumentuotai pagrįsto požiūrio į migracijos fenomeną. Lietuvos kultūros tyrimų instituto vadovas atkreipė dėmesį į žodį *migracija*, kuris taip pat yra migracijos objektas, atkeliavęs iš lotynų kalbos, apimantis dvi tarpusavyje konkuruojančias ir viena kitą papildančias reikšmes – natūralią kaitą, judėjimą, kita vertus, ir išėjimą iš namų, gyvenamosios vietos pakeitimą ir kitus dramatiškus kaitos niuansus.

Dr. Arūnas Gelūnas įžanginiame pranešime „Pasaulio Lietuva kaip dailės ekspozicija:

migracijos įmuziejimo iššūkis“ pabrėžė mokslinių tyrimų poreikį formuojant diasporos ekspoziciją. Muziejaus kolekcijose daug migravusių ir tebemigruojančių menininkų kūrybos, tačiau trūksta gilesnio migracijos supratimo, įvairesnių kontekstų pažinimo. Pranešėjas, išskėlęs kontroversišką klausimą, kas apskritai yra Lietuva, išplėtojo atsakymą, prie etnolingvistinės bendruomenės, sėsliai gyvenančios Nemuno deltoje, prijungdamas litvakus, lenkalkabius „LDK piliečius“, rusakabius imigrantus. Migracijos istorinė chronologija, geografija tokia plati ir įvairi, kad bendrų vardiklių ieškojimas yra iššūkis, kurį, pasak LNDM vadovo, puikiai iliustruoja Chieko Shiomi ir Jurgio Mačiūno sukurtas momento dokumentavimo laike žemėlapis – erdvinė poema „This is the record of various directions to which people were simultaneously moving or facing around 10PM (Greenwich time) October 15th 1965“ (*Fluxus*, 1966).

PROCESŲ SAMPRATOS

Prof. dr. Vytis Čiubrinskas plenariniame pranešime „Transnacionalizmas ir migracija: sampratos, strategijos ir lietuvių migrantų patirtys Teksase, Užvolgyje ir Čikagoje“ atkreipė dėmesį į migracijos studijų tarpdiscipliniškumą. Pasak mokslininko, šiuolaikinėje migracijos tyrimų srityje naudojama visa paletė šio fenomeno pažinimo perspektyvų, iš jų transnacionalizmo rakursas yra bene geriausiai apčiuopiantis žmogiškąjį būvį, kuris gali būti vadinamas

4
 Pranešimus skaitė 23 mokslininkai, atstovavę 12 institucijų: Lietuvos kultūros tyrimų institutui, Lietuvos nacionaliniam dailės muziejui, Vilniaus universitetui, Vytauto Didžiojo universitetui, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui, Lietuvos istorijos institutui, Kauno technologijos universitetui, Pietų Ilinojaus universitetui (JAV), Glazgo universitetui (Jungtinė Karalystė), Lundo universitetui (Švedija), Nacionalinei žurnalistų kūrėjų asociacijai, Panevėžio kraštotyros muziejui.

migrantiškumu, mobilumu. Keliant klausimą apie išteritorinimą migrantai diferencijuojami į dvi grupes: priverstinius ir savanoriškus.

Transnacionalizmo perspektyva migracijos studijose atveria kelius antropologiškai – lauko tyrimo būdais – pažinti migraciją, ją apčiuopiant ne per struktūras ar institucijas ir ne per ekonomikos ar politikos dėsnius, o kaip tai yra „įveiksminama“ pačių migrantų per jų „balsus“, elgesį ir jausmus, juos matant daugiopais ryšiais susijusius ir susisiejusius daugiau negu su viena šalimi. Remdamasis Ninos Glick-Schiller, Lindos Basch, Cristinos Blanc-Szanton įžvalgomis, Steveno Vertoveco monografija, Karenos Fog Olwig tyrimais⁵ V. Čiubrinskas

Prof. dr. Violeta Davoliūtė
skaityto tarpdalykinės
mokslinės konferencijos
„Migracija: sampratos ir
patirtys“ antros dienos
plenerinį pranešimą
Nacionalinė dailės galerija,
2021 10 28
Fot. Tomas Kapočius, LNDM

pažymėjo, kad transnacionalizmas suprantamas kaip dėl globalizacijos pakitęs valstybių sienų peržengiamumas, kai kuriasi „naujas socialinis laukas“ ir „tinklų tinklas“, o jame tarpsta dvigubas ar daugybinis lojalumas daugiau nei vienai valstybei ir „dvigubos sąmonės“ būseną. Tai mąstant atrodytų, kad nacionalinės valstybės tampa globaliomis vietomis, tačiau jos ir toliau apibrėžia, kuris žmogus yra kurios valstybės / nacijos elementas, todėl (i)migrantas, nebūdamas „elementu“, imamas kategorizuoti etnokultūriškai, kaip radikalai kultūriškai kitoks.

Mokslininkas pastebėjo, kad šis ir kiti iššūkiai yra migranto duona kasdieninė ir norint ją pažinti būtina analizuoti pagrindines migrantų

pasirenkamas ne tik gyvenimo kokybės, bet ir etnifikacijos, akultūracijos (įsivietinimo), segregacijos, diasporinio nacionalizmo ar kitokias strategijas. Gilinant į šias strategijas atsiveria keliai pažinti, kokie svarbūs migrantams yra identiteto (ypač etninio), giminytės (šeimyniniai), šaknų (kilmės), bendruomenės ir / ar socialinio tinklo (diasporos ir / ar „saviškių rato“), paveldo (atminties), moralinės ekonomikos (abipusių mainų ir socialinių perlaidų) ir emociniai (ypač nostalgijos) ryšiai bei laikysenos. Migrantinės patirtys neapsiriboja globalia tinklaveika ar deterritorizuotų „namų“ įvaizdžiais. Tai labai priklauso nuo konkrečios migrantų kartos identiteto ir etninės emancipacijos politikos laikantis ar nesilaikant kalbos, religijos, kilmės, kolektyvinės atminties išteklių ar normatyvinės diasporos ideologijos.

Prof. dr. Violeta Davoliūtė pleneriniame pranešime „„Mūsų šeimą jungė tyla“. Lietuvių diasporos trečiosios kartos „nepatogios“ istorijos refleksijos“ aptarė Antrojo pasaulinio karo išvietintųjų trečiosios kartos palikuonių bandymus grąžinti į asmeninį (šeimoms) ir kolektyvinį (bendruomenės) istorinį pasakojimą „nepatogias“ istorines patirtis. Mokslininkė, analizuodama neseniai publikuotus lietuvių kilmės šiaurės amerikiečių autobiografinius tekstus: Ritos Gabis „A Guest at the Shooter’s Banquet“ (2015), Julijos Šukys „Blood, War, and a Granddaughter’s Reckoning“ (2017), Silvijos Foti „The Nazi’s Granddaughter: how I discovered my Grandfather was a war criminal“ (2021), pasitelkė poatminties konceptą ir paraleles su trečiosios kartos palikuonių „nepatogios“ istorijos refleksijomis kituose kontekstuose. Visos šios autorės meta iššūkį savo šeimose ir išievių bendruomenėse įsišaknijusiems istoriniams naratyvams ir nutylėjimams ir ieško asmeninio santykio su Lietuvos istorine patirtimi, individualių strategijų trauminių patirčių įveikai. Sesijai moderavęs dr. Andrea Griffante’ė pastebėjo, kad šis pranešimas akivaizdžiai parodė, kaip mikroistorija gali tapti didžiojo pasakojimo dekonstrukcijos priemone.

Prof. dr. Dalia Kuizinienė pranešime „Lietuvių egzilio ir (e)migrantų literatūra: ribos ir paribiai“ svarstė sąvokos *tremtis* interpretacijų, egzilio literatūros periodizacijos ir klasifikacijos klausimus, kurie pastaruoju metu kyla literatūros istorikų diskusijose, konferencijose. Pasak mokslininkės, per kelis dešimtmečius šalia

5
Glick-Schiller N., Basch L., Blanc-Szanton C., „Transnationalism: A New Analytic Framework for Understanding Migration“, *Annals of the New York Academy of Sciences*, vol. 645: *Towards a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered*, 1992, p. 1–24; Vertovec S., *Transnationalism*, London: Routledge, 2009; Olwig K. F., „Narrating deglobalization: Danish perceptions of a lost empire“, *Global Networks*, 2003, vol. 3, p. 207–222.

įprastam egzilio literatūros istoriniam kanonui priklausančių kūriniių į lietuvių literatūros lauką po truputį sugrįžta, yra „priimami“ ir adaptuojami svetur gimusių ir anglų kalba rašančių lietuvių ar lietuvių kilmės rašytojų kūriniai. Tačiau toli gražu ne visų svetur žinomų lietuvių kilmės autorių kūryba pažįstama, versta ir išleista, tyrinėjama Lietuvoje, kai kurie autoriai iki šiol yra lietuvių literatūros lauko užribyje. Nuo 2000 m. Lietuvoje išleista daugiau nei 80 lietuvių autorių knygų, parašytų jau po nepriklausomybės emigravusių autorių. Pranešėja išskėlė klausimus: kokiai kategorijai priskirti jų kūrybą; tai (e)migrantų ar nuo lietuvių literatūros kanono nenuitolusi literatūros kūryba; kiek svarbūs minėtų grupių autorių kūryboje tapatybės klausimai?

Dr. Margaritos Matulytės pranešimo tema „Reemigracija: kasdienybės kultūros Lietuvoje transformacijos“ aktualizavo emigrantų grįžimo procesus. Tyrinédama lietuvių etnoso, tiksliau, mažiausią XIX–XX a. visuomenės modernizavimo įtaką patyrusių ir autentiškiausių bei archajiškiausių kultūrą išsaugojusių kaimo gyventojų sluoksnio socialinę realybę, ji atkreipė dėmesį į reemigracijos įtaką šios visuomenės grupės kasdienybės kultūrai. Remdamasi tautosakos šaltiniais ir tautodailės paveldu tyrinédtoja bandė aptikti namo sugrįžusių valstiečių – darbo emigrantų gyvenšenos Lietuvoje struktūrinius pokyčius, svetur sukauptos patirties pritaikymą kasdienybės kultūroje, perimtų kultūrinių elementų implikavimą į kalbą, tautodailę, elgseną, aplinkotvarką. Šios žinios svarbios socialinės atminties ir tapatybės genezės tyrimams.

Tyrinédtoja pažymėjo, kad dažniausiai mokslininkų dėmesys nukreiptas į imigrantų socialinės ir kultūrinės inkorporacijos, asimiliacijos problemas arba emigracijos įtaką demografiniams, ekonominiams, kultūriniais veiksniams, tačiau migracijos reiškinys yra kompleksiškas, tiesiogiai susijęs su etniniais, ekonomiais, demografiniais, politiniais, kultūriniais visuomenės gyvenimo aspektais, todėl socialinės determinacijos ir etninės tapatybės kaitos mikrolygmeniu klausimus pravartu nagrinėti tarpdiscipliniškai. Problematikos išsigryninimui, tinkamos metodinės prieigos pasirinkimui pasitelktas kultūros antropologės Caroline'os B. Brettell ir politologo Jameso Hollifieldo sudarytas tarpdalykinis straipsnių rinkinys, kuriame sintetinant įvairių disciplinų interesus pateikiama migracijos teorija.⁶ Bandydami struktūrizuoti tarpdisciplininius

interesus mokslininkai pasiūlo matricą, kurioje išskiria disciplinose dominuojančius tyrimų klausimus ir metodologijas, parankias ir reemi-gracijos tyrimams.

ISTORINIAI PJŪVIAI

Dr. Tomas Balkelis, kalbėjęs tema „Lietuvių ir žydų migracija į Vakarų, 1867–1914: panašumai ir skirtumai“, pastebėjo, kad migracijos naratyvai orientuoti į atskirų etninių grupių migracijas, tarsi tautybė būtų pagrindinis veiksnys. Todėl tikslingai pasirinkęs migracijos kaip bendros patirties (angl. *shared experience*) prieigą, istorikas palygino transatlantinę lietuvių ir žydų migraciją iš carinės Rusijos lietuviškų gubernijų (Vilniaus, Kauno, Suvalkų) į Vakarų 1867–1914 m. Mokslininkas aptarė socialinius, ekonominius ir politinius pokyčius, sukėlusius masinę migraciją, jos dinamiką, socialinius žydų ir lietuvių migrantų profilius, agentų tinklus ir (ne)legalius išvykimo kelius. Lygindamas šių dviejų etninių grupių migracijos patirtis ir profilius, tyrinédtojas parodė jų panašumus, skirtumus ir tarpusavio priklausomybę.

Dr. doc. Gitana Vanagaitė pranešime „Ką apie emigraciją galvojo Vincas Kudirka ir Juozas Tumas-Vaižgantas“ pristatė Lietuvos kultūros veikėjų kritišką požiūrį į migraciją ir jų publicistines refleksijas. Prelegentė priminė, kad po 1863–1864 m. sukilimo Lietuvoje pradėjusi formuotis emigracija įsiliejo į bendrus pasauliulyje vykstančius migracijos procesus, o XIX a. pabaigoje išaugusi migracijos banga gąsdino Lietuvos kultūrininkus, kurie aktyviai reagavo ir aptarė šį reiškinį spaudoje. V. Kudirka 1898 m. straipsnyje „Liaukimės bėgti į Ameriką“ mini visas pagrindines Lietuvos gyventojų emigracijos priežastis. Mokslininkės teigimu, to meto Lietuvos inteligentai emigraciją suvokė kaip problemą, o tai liudija Lietuvos ir išeivijos periodinė spauda.

Dr. Algimantas Kasparavičius plačios temos pranešime „Nuo Paryžiaus iki Rio de Žaneiro: Egzodo Lietuva Šaltojo karo metais (keli politikos ir kultūros sinergijos pavyzdžiai)“ aptarė istorines aplinkybes, kurios atliepia ir šiandienos politines aktualijas. Mokslininkas priminė, kad Antrasis pasaulinis karas yra tragiškiausias XX a. Lietuvos istorijos įvykis, kuris lėmė ne tik Lietuvos valstybės okupaciją, sovietizaciją ir ilgametę aneksiją, bet ir milžinišką politinės emigracijos

⁶ Migration theory. Talking across disciplines, ed. C. B. Brettell, J. F. Hollifield, New York: Routledge, 2000.

Dr. Tomas Balkelis skaito pranešimą tarpdalykinėje mokslinėje konferencijoje „Migracija: sampratos ir patirtys“ Nacionalinė dailės galerija, 2021 10 27
Fot. Tomas Kapočius, LNDM

bangą. Bėgdami nuo sovietinės okupacijos 1940–1944 m. iš Lietuvos į Vakarų pasitraukė per penkiasdešimt penkis tūkstančius politiškai aktyvių lietuvių. Daugiausia tai buvo inteligentija, kultūros ir meno žmonės, kariškiai, valdininkai. Susijungę į vieną proletuvišką frontą su Vakarų sostinėse likusia veikti Lietuvos diplomatinė tarnyba, tiksliau – jos fragmentais, ir nuo seniau čia gyvenusiais ekonominiais emigrantais jie jau Šaltojo karo pradžioje sukūrė aktyvią ir veiksmingą alternatyvią politinę Lietuvą.

Pasak istoriko, Šaltojo karo metais Lietuva skilo politiškai bei kultūriškai ir *de facto* susiformavo dvi Lietuvos: SSRS visiškai kontroliuojamas kvazivalstybinis darinys – LTSR ir savo noru į tremtį pasitraukusi Kita Lietuva, arba Egzodo Lietuva. Tuo metu, kai pirmoji turėjo aiškiai apibrėžtą teritoriją, konkrečius gyventojus, vilko svetimųjų jai primestą valdžią ir gyveno griežtai pagal Maskvos diriguojamą politinį tvarkaraštį, antroji, nors praktiškai neturėdama savo teritorijos ir su labai nedaug gyventojų, *de jure* vis dėlto buvo pirmosios Lietuvos Respublikos politinis tęsinys, o *de facto* dar ir jos kultūrinės tradicijos nešėja bei tęsėja. Nors griežtai perkirstos geležinės uždangos, tos abi Lietuvos sąveikavo ar net bendradarbiavo. Tiesa, gana asimetriškai. Tuo metu, kai LTSR gyventojai turėjo labai menkas, dažnai tik iliuzines galimybes domėtis į Vakarų pasitraukusių tautiečių gyvenimu, Egzodo Lietuva buvo visa galva panirusi į okupuotos ir aneksuotos tėvynės gyvenimą. Europoje, JAV ar Lotynų Amerikos sostinėse susitelkę egzilio lietuviai stengėsi

ne tik visais būdais puoselėti lietuvių, vartyti „Lietuvos laisvinimo darbą“, bet ir sekti, fiksuoti kiekvieną okupuotosios Lietuvos bent kiek reikšmingesnį politinį ar kultūrinį įvykį. Mokslininkas pastebėjo, kad kai kuriais atvejais proletuvišką politinį, diplomatinį ir kultūrinį darbą emigracijoje dirbo ne tik etniniai lietuviai, bet ir žydai litvakai ar Lietuvos rusai, vokiečiai. Mokslininko baigiamoji išvada – nors geležinė siena Šaltojo karo metais Lietuvą *de facto* atkirto nuo Vakarų civilizacijos, tarp LTSR ir Egzodo Lietuvos vyko tam tikras idėjų tranzitas ir kultūrinių vertybių dialogas.

Dr. Asta Petraitytė-Briedienė aptarė „Lietuvos diplomatinės tarnybos požiūrį į lietuvių išsivijimą Šaltojo karo metais“. 1940 m. vasarą Sovietų Sąjungos okupuota, aneksuota ir vėliau nacių bei dar kartą sovietų užimta Lietuvos Respublika nepriklausoma valstybe tapo tik po pusės amžiaus. Tačiau diplomatinė kova už savo šalį niekada nebuvo nutrūkusi, ją tęsė Lietuvos diplomatinė tarnyba (LDT). Tai per visą sovietų vykdytos agresijos krašte laikotarpį savo veiklos nenutraukę diplomatiniai atstovai, Šaltojo karo metais veikę JAV, Prancūzijoje, Didžiojoje Britanijoje, Vatikane, Urugvajuje. Jų padėtis *de jure* buvo kaip Lietuvos Respublikos vykdomosios valdžios institucija. Tačiau penkiasdešimt metų veikdami užsienyje ir balansuodami ant *de jure* ir *de facto* ribos, kiekvieną akimirką galėdami patys *de facto* tapti tik politiniais emigrantais, jie turėjo įrodinėti savąjį *de jure* statusą ir svetimiems, ir saviems. Šio pranešimo aktualumas pasireiškė atodanga, kaip LDT vertino savo tautiečių statusą emigracijoje, t. y. kokios jų atskirtys, patirtys ir požiūriai į lietuvių išsivijimą, jų santykis su skirtingomis lietuvių emigrantų kartomis.

Vytautas Juška pranešime „Australijos lietuvių demografija“ aptarė pokarinę lietuvių emigraciją į Australiją, vykusią 1947–1953 m. Pranešėjas pateikė pirmosios Naujajame Pietų Velse gyvenančių lietuvių kilmės asmenų analizę, grįstą 1986 ir 1991 m. Australijos piliečių surašymo duomenimis. Analizuodamas šios valstijos lietuvių bei jų palikuonių tautinę, kalbinę, šeiminingą, socialinę ir ekonominę situaciją prelegentas pabrėžė demografinės analizės svarbą. Demografinis tyrimas, pasak pranešėjo, atveria netikėtumų ir išryškina Australijos lietuvių bendruomenės padėtį Lietuvai 1990 m. atkūrus nepriklausomybę. Įžvalgos grindžiamos šaltinių tyrimu ir autoriaus patirtimi vadovaujant lietuvių bendruomenei Australijoje. Australijos lietuvių

demografijos analizė gali ne tik prisidėti prie Australijos lietuvių pažinimo, bet ir suteikti žinių Lietuvos istorijai, išsklaidyti kai kuriuos mitus apie pokario išvietintųjų kartą.

Ignas Stanevičius pristatė tyrimų temą „Pirmieji pokario lietuvių katalikų dvasininkų integraciniai iššūkiai Vakaruose“. Antrojo pasaulinio karo metais tarp iš Lietuvos pasitraukusių 85,56 proc. visų lietuvių pabėgėlių buvo katalikai. Iš Lietuvos kartu pasitraukė ir per 200 diecezinių katalikų kunigų (apie 25 proc.) bei trys Bažnyčios hierarchai. Skirtingai nei pirmosios lietuvių migrantų į Vakarus bangos, šie išsiskyrė savo intelektiniu profilu: dauguma buvo baigę aukštuosius mokslus, aktyviai užsiimanys kultūrine veikla, Lietuvoje ne tik krintę dvasininko duoną, bet ir dirbę akademinį darbą. Pasitraukimas į Vakarų demokratines šalis vertė prisitaikyti prie laikmečio aplinkybių. Tyrinėtojas, pasitelkdamas prozopografinius duomenis, tarpusavio korespondenciją ir migrantų spaudą, pristatė lietuvių dvasininkijos migracijos kryptis, socialinius pasirinkimus tarp darbo išvietintųjų stovyklose ir studijų universitetuose, pirmąsias patirtis, susidūrus su kitokio sielovadinio darbo aplinka ir tradicijomis, sąlytį su senaisiais lietuviams emigrantais prasidėjus tarptautinei pokario migracijai.

Dr. Indrės Vitkuvienės tyrimas „Lietuviai katalikai Vakarų Europoje: religinis tapatumas ir pastoracijos kaita“ atskleidė Bažnyčios emigracijoje vykdytą veiklą, kuri buvo neatsiejama lietuviškosios išėivijos gyvenimo dalis. Pranešime mokslininkė iškėlė klausimą apie Katalikų bažnyčios vaidmenį ir religinio tapatumo sklaidą lietuvių emigrantų bendruomenėse Vakarų Europoje. 1945–2020 m. tarp lietuvių katalikų Vakarų Europoje vyravo skirtingos pastoracinės struktūros, siekusios patenkinti lietuvių dvasinius poreikius emigracijoje. Šių pastoracinių struktūrų kaitą lėmė religinio tapatumo skirtumai emigrantų kartų atžvilgiu ir bendrystės sielovados principo įgyvendinimas Visuotinėje katalikų bažnyčioje. Tyrinėtoja, remdamasi Vokietijos lietuvių katalikų sielovados archyvinių šaltinių tyrimu, apibendrino vyravusias pastoracines struktūras Vakarų Europoje per 70 metų, nuo DP stovyklų iki šių dienų. Pateiktas galimas pastoracijos modelis, kuris atliepia šią dieną lietuvių emigrantų etnoreliginį tapatumą ir galimą Katalikų bažnyčios vaidmenį migracijos kontekste.

PATIRTYS IR ATMINTIS

Dovilė Čypaitė-Gilė pranešime „„Išvykstu, nes ten gyvena mano sužadėtinis“. Žydų emigracijos iš tarpukario Lietuvos priežastys“ pristatė žydų emigracijos iš tarpukario Lietuvos specifiką. Pasitelkusi sakytinės istorijos šaltinius, egodokumentus, prelegentė iš mikroistorijos perspektyvos aptarė Lietuvos žydų pasirinkimą migruoti. Lietuviškoje istoriografijoje žydų migracijos siužetas išskiriamas emigracijos, vedamos sionistinių idėjų į Palestiną, atveju. Pirmąją didelio masto emigraciją iš Lietuvos teritorijos sustabdė Pirmasis pasaulinis karas, tačiau tarpukario migracijos procesai tiek Lietuvoje, tiek visoje Europoje atsinaujino. Emigraciją iš Lietuvos skatino prasta ekonominė šalies padėtis, ir žydai, po lietuvių, buvo gausiausiai emigruojanti piliečių grupė.

Tyrinėtojos nuomone, tarpukario emigracijos tyrimų problematiką lemia ekonominės migracijos, kaip priežasties emigruoti, suabsoliutinimas. Aptariamas procesas labiau analizuojamas pasitelkus statistinius rodiklius, kurie veda prie esminių, tačiau statiškų išvadų. Tai sąlygoja siaurą tarpukario emigracijos sąvokos ir proceso suvokimą šiandien. Tyrinėjant emigraciją per asmenines keliautojų patirtis, išvados ne tik leidžia rekonstruoti ir papildyti mokslinius Lietuvos žydų emigracijos duomenis, bet ir atveria teorines galimybes suvokti bendrą tarpukario Lietuvos emigracijos proceso dinamiškumą.

Dr. Gintarė Venzlauskaitė pranešime „„Antrasis pasaulinis karas yra svarbiausias įvykis mano gyvenime, nors gimiau žymiai vėliau“. Priverstinės lietuvių migracijos diasporos palikuonių patirtis, tapatybė ir balsas šiuolaikinių atminties debatų kontekste“ provokuoja diskusiją su palikuonių karta, gimusia etninės lietuvių diasporos šeimose, išvietintose į Sovietų Sąjungos gilumą ar pasitraukusiose į Vakarus dėl sovietinio režimo ir jo represijų. Remiantis komunikacinės atminties, poatminties koncepcijomis ir antrosios kartos migrantų patirties studijomis, pristatomame tyrime svarstoma, kaip tam tikri sociopolitiniai kontekstai ir geopolitinė dinamika sąlygoja priverstinės migracijos diasporas ir jose gimusių palikuonių patirtis, dažnai juos įtraukdama į kultūrinės traumos bei daugiasluoksnės kultūrinės atminties dilemas, atsispindinčias ir asmeninėse „derybose“ su individualia nacionaline-kultūrine tapatybe.

Lygindama Vakarų ir Sibiro diasporos palikuonių refleksijas ir perspektyvas bei iš to kylančias teorines pastabas, mokslininkė atkreipė dėmesį į lietuviško auklėjimo galimybes ir priegas, paveldėtą nostalgiją, kultūriškai susiformavusius ir asmeniškai išgyventus Lietuvos, kaip šalies ir tautos, įvaizdžius, taip pat atminties plotmes ir spragas, atsivėrusias palikuonims gilinantis į šeimos ir Lietuvos XX a. istoriją.

Augustas Alekna, kalbėjęs tema „Karo pabėgėlių patirčių (po)atmintis dviejų išėivijos kartų refleksijose“, pristatė sakininės istorijos tyrimo metu surinktas dviejų išėivijos kartų refleksijas, aptarė, kaip ir kokia Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių iš Lietuvos atmintis buvo perduota šeimoje ir plačiame lietuvių išėivijos organizacijų tinkle. Šias refleksijas prelegentas interpretavo pasitelkdamas sociokultūrinės traumos ir kolektyvinės atminties konceptus – komunikacinės ir kultūrinės atminčių skirtį ir poatminties sąvoką. Pasakojimai ir atpažįstami simboliai, antrajai kartai perduoti asmeninių, šeimos, bendruomenės patirčių vaizdiniai tyrinėtojai suteikė priegią analizuoti lietuvių karo pabėgėlių (po)atminties lauką ir apibrėžti pagrindinius jame vyraujančio naratyvo elementus.

Rūta Matimaitytė pranešime „Vilko vaikų naratyvo gimimas Lietuvos viešojoje erdvėje“, pasitelkusi spaudą, medijas ir pačių vilko vaikų liudijimus, analizavo, kaip keitėsi Lietuvos visuomenės santykis su šios bendruomenės istorija ir atmintimi, šiai pradėjus liudyti ir pasakoti apie save. 1990-ieji Lietuvos visuomenėje žymėjo naują atminties tarpsnį, kai iki tol nutildytoms ir represuotoms atminties grupėms buvo suteikta galimybė prabilti ir papasakoti apie save viešai. Viena iš tokių visuomenės grupių, atgavusi savo balsą, buvo vilko vaikai, kurie po Antrojo pasaulinio karo ir pokariu atklydo iš Rytų Prūsijos teritorijos į Lietuvą. Dalis šių vaikų, likusių sovietinėje Lietuvoje, buvo priversti maskuoti bei slėpti savo tapatybę ir neturėjo teisės viešai kalbėti apie karo, o vėliau ir apie migracinę patirtį Lietuvoje. Tyrinėtoja pristatė pagrindinius istorinius etapus, įsivyravus „vilko vaikų“ terminui Lietuvoje.

Dr. Zita Pikelytė pranešime „Panevėžio fotografai Jonas Žitkus ir Antanas Patamsis. (Iš)gyvenimo perspektyvos“ rekonstravo žymiausių prieškarinio Panevėžio fotografų Jono Žitkaus ir Antano Patamsio biografijas,

išryškino kelis esminius panašumus: abu kilę iš kaimo, XX a. pradžioje abu su šeimomis (Patamsis – su tėvais, Žitkus – su broliais ir seserimi) buvo emigravę į JAV, abu grįžo į Lietuvą ir kūrė savo ateitį tėvynėje, abu pasirinko fotografijos verslą ir tapo žinomais fotografais Panevėžio mieste. Remiantis sukauptais duomenimis, pranešime analizuotos aplinkybės, nulėmusios fotografų amato ir gyvenamosios vietos pasirinkimą (abiems Panevėžys nebuvo gimtasis miestas), veiklos kryptys ir populiarumas tarp klientų bei užsakovų, veikla pirmosios sovietų ir vokiečių okupacijų metais, pasirinkimai Antrajam pasauliniam karui baigiantis, išgyvenimo perspektyvos po karo. Sekdama abiejų fotografų gyvenimo pėdsakais, tyrinėtoja atseka ir jų šeimų likimus: migraciją Lietuvoje iš vienos vietovės į kitą siekiant geresnio išsilavinimo vaikams, emigraciją į svajonių šalį Ameriką užsidirbti pinigų, geresnio gyvenimo viltis nepriklausomoje Lietuvoje, išlikimo galimybes sovietinės okupacijos metais.

KŪRYBINĖS REFLEKSIJOS

Doc. dr. Žydronė Kolevinskienė pranešime „„Nėra tokios vietos kaip namai“: grįžimo naratyvai literatūroje“, remdamasi Svetlanos Boym nostalgijos konceptu, Aleidos Assmann atminties / užmaršties susikryžavimo teorija, aptarė kelis skirtingų kartų, skirtingų migracijos bangų literatūrinius pavyzdžius, telkdamasi į grožiniuose tekstuose dominuojantį grįžimo namo naratyvą. Mokslininkė išlėkė ne vieną svarbų klausimą: ar nostalgijos, ilgesio leitmotyvai, neišsipildanti kelionė namo, kartu konstatuojant, kad „nėra tokios vietos kaip namai“, neuždarė lietuvių literatūros, kurios (ir kuriamos) svetur, už Lietuvos ribų, į savotišką vakuumą, „getą“; ar ir kaip literatūroje keičiasi sienos, ribos ir kaip tai veikia kultūrinį, nacionalinį identitetą; kokį migracijos žemėlapij braižo lietuvių autorių literatūra?

Gerda Pilipaitytė kalbėjo tema „Sugrįžimas į atminties vietą: kultūrinė trauma Mariaus Macevičiaus dramoje „Antoškos kartoškos“ ir Jerónimo'o Lópezo Mozo'o dramoje „El olvido está lleno de memoria““. Pranešime tyrinėtoja aptarė kultūrinės traumos apraiškas šiuolaikinėje lietuvių ir ispanų dramose bei aiškino, si, kaip trauma atskleidžiama per sugrįžimo

į paliktą vietą motyvą. Svarstymams iliustruoti pranešėja pasitelkė dvi dramas: Mariaus Macevičiaus „Antoškos kartoškos“ (2006) ir Jerónimo'o Lópezo Mozo'o „El olvido está lleno de memoria“ (2002). Abiejuose tekstuose vaizduojami į tėvynę iš emigracijos sugrįžę žmonės. Jų pasitraukimą svetur paveikė anksčiau tautos patirti trauminiai išgyvenimai sovietmečio Lietuvoje ir frankizmo Ispanijoje. Dramose ryškėja žmonių atskirtis, jausmas, kad tavo namai jau nebe tavo, trauminės atminties vieta tampa atstumianti. „Antoškos kartoškos“ parodo lietuvių savęs menkinimą, o dramoje „El olvido está lleno de memoria“ matomas personažo noras pakeisti esamą situaciją. Pranešime remiamasi „kultūrinės traumos“ sąvoka, reiškiančia tai, kad tam tikrą žmonių grupę ištikę sukrėtimai veikia jos atstovų sąmonę, ilgam įsiviešėja atmintyje ir daro poveikį tapatumui.

Dr. Skaidrė Urbonienė pranešime „Simbolinės tėvynės paieška: Igno Končiaus drožiniai“, pasitelkdama fiziko, profesoriaus, žymaus etnografo Igno Končiaus pavyzdį, atkreipė dėmesį, kad Antrojo pasaulinio karo metu pabėgėliai iš Lietuvos jau perkeltųjų asmenų stovyklose, siekdami adaptuotis naujoje vietoje, ėmė kurti savo šalį, namus simbolizuojančius objektus, padedančius jiems išlaikyti ryšį su tėvyne. Pasak tyrinėtojų, tam įsivaizdavimui pasitarnauja įvairūs objektai, artefaktai, tokie kaip apranga, gyvenimo stilius, kalba, maistas, muzika, ritualai, religiniai įsitikinimai ir kitas simbolinis turinys, kurį migrantai dažnai atsiveža iš kilmės šalies. Jau perkeltųjų asmenų stovyklose tokie objektai kaip maži interjerui skirti kryželiai pabėgėliams tapo Lietuvos, kurią jie paliko, jų gimtinių, simboliu. Mokslininkė aptarė, kokius įvaizdžius ir simbolius drožiniuose naudoamas I. Končius kūrė simbolinius pasakojimus, įprasminančius savo paties asmeninę patirtį ir tautos istoriją.

Doc. dr. Aušrinė Cemnolonskė pranešime „Lietuvos istorijos ir dailės dialogai išėivijoje“ aptarė 1946–1991 m. lietuvių išėivijos dailininkų sukurtus istorinės tematikos kūrinius ir jų egzistavimo kontekstus. Mokslininkės tyrimo tikslas – atskleisti pokario kartos, priverstinai palikusios Lietuvą, sukurtą Lietuvos istorijos vaizdinį dailėje, keliant klausimus apie tarpukario kultūrinės tapatybės ir meninės tradicijos išsaugojimą bei jos ribų išplėtimą, taip pat aptariant istorinės tematikos kūrinių atsiradimo

aplinkybes, jų paskirtį, funkcijas ir recepciją. Išėities tašku pasirinkta kultūrinės atminties tyrėjų iškelta hipotezė, jog pokario išėivijos atstovai stengėsi išlaikyti tarpukario istorinės atminties tradiciją, ją „konservuodami“ ir papildydami naujausiu istorinių įvykių refleksijomis. Šios išėivijos plėtoje pasirinktas istorinės tematikos kūrinių laukas, galintis pagrįsti, papildyti ar paneigti hipotezę. Pranešime aktualizuoti istorinės tematikos kūrinių atsiradimo, jų sklaidos bei sugrįžimo į Lietuvą kontekstai.

Prof. dr. Marija Drėmaitė pranešime „Migruojantys modernistai: nacionalinės architektūros mokyklos su(si)kūrimas ir jos iš(si)sklaidymas XX a. 3–6 dešimtmečiais“ nagrinėjo jaunos tautinės valstybės siekį sukurti nacionalinę architektūrą mokyklą, jos susiformavimą, tapumą 1920–1940 m. ir išsisklaidymą, kurį paskatino politinės perversijos ir architektūrų grupių likimai XX a. 5–6 deš. Mokslininkė priminė, kad menininkai, architektai migruoja, keliauja po pasaulį dėl profesinių poreikių visada, bet procesai konstruojami ir politinių sąlygų kontekste, todėl į reiškinį verta žvelgti dvejopai. Siedama modernių valstybių kūrimą su profesionalių architektūrų poreikiu bei apeliuodama į Martino Kohlrauscho išėivą⁷ apie pastebimą modernių architektūrų išėilimą, pranešėja aptinka analogijų kuriant visoje Rytų ir Vidurio Europoje, o Lietuvos atveju – infrastruktūrą Kaune, iki tol nepritaikytame sostinei miestui. Pokario architektūros sritį tyrinėtoja skelia į dvi mokyklas (Kauno ir Vilniaus) ir modernizmo sprogimą Lietuvoje sieja su Algimanto ir Vytauto Nasvyčių projektais.

Prof. dr. Rasa Žukienė kalbėjo tema „Lietuvių dailės parodos Vokietijoje ir JAV XX a. 5–9 dešimtmečiais: reprezentacija, integracija, sunykimas“. Mokslininkės pranešimo objektas – dailės parodos Vokietijoje ir JAV 1947–1980 m., o tikslas – geriau išanalizuoti lietuvių dailės parodų svetimosiose šalyse pobūdį, rengimo priedastis, jų paskirtį ir rezultatus, išryškinti keleriojus dailininkų santykius su socialine ir menine aplinka Vakarų Europoje ir vėliau JAV. Pranešėja akcentavo, kad po Antrojo pasaulinio karo emigracijoje atsėdūrę lietuvių dailininkai pasižymėjo aktyvia kultūrine veikla – rengė parodas, aktyviai diskutavo dėl meno pobūdžio, sulaukdavo teigiamų recenzijų vakarietiškoje spaudoje. Menotyros istoriografijoje visa tai dažniausiai pristatoma kaip tautos kūrybingumo apraiška ir svarbus nacionalinio tapatumo bruožas.

7
Kohlrausch M., *Brokers of Modernity. East Central Europe and the Rise of Modernist Architects, 1910–1950*, Leuven: Leuven University Press, 2019.

8
Diskusijoje dalyvavo 7 mokslininkai: dr. Arūnas Gelūnas (Lietuvos nacionalinis dailės muziejus), prof. dr. Violeta Kelertienė (Vašingtono universitetas, JAV), prof. dr. Violeta Davoliūtė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas), prof. dr. Dalia Kuizininė (Vytauto Didžiojo universitetas), prof. dr. Rasa Žukienė (Vytauto Didžiojo universitetas), dr. Skaidra Trilupaitytė (Lietuvos kultūros tyrimų institutas), Ilona Mažeikienė (Lietuvos nacionalinis dailės muziejus).

Pasak dailėtyrininkės, išlikusi archyvinė medžiaga, parodų katalogai ir recenzijos Vakarų spaudoje leidžia teigti, kad parodomis buvo siekiama išseiviams svarbių tikslų – reprezentuoti savo šalį, integruotis į Vakarų Europos meninį gyvenimą, keisti valdžios požiūrį į išvietintus asmenis. Pasielkiant kultūrą ir tautinius artefaktus Vokietijos periodu (iki 1950 m.) buvo įrodinėjamas lietuvių, latvių, estų „nerytietiškumas“, politinis ir kultūrinis atskirumas nuo Baltijos šalies užgrobusios Sovietų Sąjungos. Persikėlus į JAV, lietuvių tautinės bendruomenės kultūros idėja buvo puoselėjama, tačiau keičiantis karta, ji vis silpo, parodos vis smulkėjo. Palyginti nedaug lietuvių menininkų sugebėjo integruotis į JAV meninę terpę ir veikti konkurencinėje aplinkoje. Tyrime ieškota atsakymo į klausimą, kokios šių reiškinių priežastys ir kodėl XX a. 9 deš. JAV lietuviai savo kultūros situaciją įvardijo kaip nesėkmingą ir pavadino „pralaimėjimu kultūrų konkurencinėje kovoje“.

Baigiamajai konferencijos diskusijai⁸ moderavęs dr. Arūnas Gelūnas pastebėjo, kad pranešimuose dominavo traumos diskursas, kita vertus, pabrėžė kad migruojančių menininkų tinklo reiškinys yra įdomus ir vertas atidesnio dėmesio. Prof. dr. Violeta Kelertienė pasisakė prieš kultūros ir dailės skaidymą į dvi Lietuvos. Lituanistikos įmuziejimą mokslininkė siūlo vykdyti Lietuvoje ir svetur kūrusių menininkų dialogo pagrindu. Dr. Skaidra Trilupaitytė priminė išseivijos dailės „sugrįžimo“ į Lietuvą ir integravimo procesus bei sampratą, kurias reikėtų

iš esmės revizuoti, nes pakito pati migracijos forma, tikslai, galimybės. Prof. dr. Rasa Žukienė samprotavo apie ekspozicijos koncepcijos galimus kriterijus, apie komunikaciją su išseivijos dailininkais sovietmečiu ir dabar bei pasiūlė ieškoti būdų, aktualių temų, kad perlaužtume „nesusiliejančių indų“ sampratą. Ilona Mažeikienė pažymėjo pagrindinį Vytauto Kasiulio dailės muziejaus kuriamos ekspozicijos tikslą – edukaciją, visuomenės supažindinimą su mažai pažinta arba visiškai nežinoma daile, sukurta už Lietuvos ribų. Prof. dr. Violeta Davoliūtė matytų diasporų, kaip atviresnės sampratos bendruomenių, muziejaus koncepciją, nes tai sąmonės sukonstruotas dalykas. Pasak jos, *diasporos* sąvoką galima įvairiai apibrėžti, su ja galima įvairiai polemizuoti, į ją galima pažvelgti kūrybingai ir žaismingai. Profesorėi imponuoja ir *migracijos* sąvoka, kuri suteikia tokios ir įvairialypės perspektyvos galimybę. Prof. dr. Dalia Kuizininė nesiryžo XXI a. migruojančių menininkų priskirti vienai ar kitai kategorijai ir priminė, kad atkūrus nepriklausomybę buvo idėjų rašyti bendrą istoriją, ieškoti sąsajų, o Vytautas Kavolis mąstė, kaip galima parašyti vieną lietuvių literatūros istoriją, apčiuopiant sąlyčio taškus.

Tarpdalykinis forumas suteikia platesnius kontekstus tolesniems įvairių humanitarinių mokslų sričių tyrimams, o kartu tai yra vertinga teorinė, istorinė platforma Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus specializuoto transnacionalinio rinkinio formavimui ir pasaulio Lietuvos dailės ekspozicijos turinio sukūrimui.